

2. ábra Elsőgenerációs bevándorló népesség Svédországban, 2000–2016, származási régió sze-rint
Forrás: Svéd Statisztikai Hivatal.

A fentiek alapján megállapítható, hogy Dániában és Svédországban a lakossági nyilvántartások ideálisak a bevándorlók és gyermekeik integrációs folyamatának tanulmányozására, az általuk kínált adatok magas színvonala, szisztematikus, longitudinális és generációkon átívelő jellege miatt. Lehetővé teszik továbbá a nyilvántartások és az adminisztratív adatok kombinálását a felvételek adataival, és teret adnak olyan vizsgálatok számára, amelyek az attitűdökre és további integrációs kérdésekre összpontosítanak.

TÁRGYSZAVAK: regiszteralapú információ, regiszteralapú mintavétel, bevándorlók, integráció, nemzetközi összehasonlítás, Svédország, Dánia

RÓZSA GÁBOR

Társadalom

105/2018

A humán tőke mérése: 195 ország és térség rendszerszerű elemzése, 1990–2016

Stephen S. Lim et al.: Measuring human capital: a systematic analysis of 195 countries and territories, 1990–2016

The Lancet, 2018. 10154. sz. 1217–1234. p.

DOI: [10.1016/S0140-6736\(18\)31941-X](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(18)31941-X)

A patinás orvosi hetilap, az 1823-ban alapított *The Lancet* hasábjain a seattle-i székhelyű Washington Egyetem Egészségmérési és -becslési Intézetének (IHME) 16 kutatója arra tett kísérletet, hogy a humán tőke két dimenzióját, az oktatást és az egészséget állítva a középpontba, a mutatókat korosztályi periódusonként vizsgálva világméretű áttekintést adjon az így fel-fogott humán tőke országoként várható alakulásáról. Az oktatásra jellemző állapotokat 2522 census adatain, továbbá iskoláskorúak körében végzett 1894 felmérés eredményein igyekeztek mérhetővé tenni, míg a funkcionális egészségi állapot alakulásához a betegségek globális terhei elnevezésű felméréssorozat¹ 2016. évi fordulója nyújtott alapot.

Az iskolai teljesítményeket 195 ország 1990 és 2016 közötti adatainak elemzésével állapították meg, az 5–65 éves népesség ötesztendőnkénti csoportjai szerint. Ehhez társultak a matematika, az olvasás és a tudományos ismeretek elsajátítását mérő, standardizált tesztek eredményei az 5–19 esztendősnél – ugyancsak ötesztendőnkénti csoportokra. A funkcionális egészségi állapotot olyan mutatóval rögzítették, amely (ötesztendőnkénti csoportokra) az állapotot hét tényező szerint tárta fel. A hét tényező mindegyike kapcsolódik a gazdasági termelékenységhez; ezekhez a becslésekhez a GBD adataiból merítettek – s ugyancsak innen származtak a lakóhely, életkor, nem és születési év szerinti halandósági ráták.

A négy dimenzió segítségével (iskolai teljesítmény, tanulási eredményesség, funkcionális egészségi állapot

¹ A Global Burden of Disease, Injuries and Risk Factor Study, GBD (Betegségek, sérülések és kockázati tényezők globális terheinek vizsgálatát) megalakulásával egy időben, 2007-ben indította útjára az IHME, amely később a projekt koordinátora lett. Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) és a Világbank támogatásával megvalósított első felmérés 2010-ben zajlott, eredményeit 2012-ben ismertették.

és élethossz) megalkották a várható humán tőke indikátorát, amely érzékeny a legutóbbi időkben történt egészségügyi és oktatási beruházásokra is. A várható humán tőkét úgy határozták meg, mint a 20 és 64 éves életkor között várhatóan megélt évek, kiigazítva az egészség, az oktatás és a tanulás tényezőinek a 20 és 64 év közötti egységeivel. A mutató számítása ily módon két elem ütköztetésén nyugszik: egyfelől a feltételezett születési kohorszok, másfelől az adott időszakra, életkorra és nemre jellemző iskolai teljesítmény, tanulási eredmény, funkcionális egészségi állapot és halandósági ráta mutatóinak szembesítésén. A mérőszám így az egészséggel korrigált, születéskor várható élettartam mutatójának (Health Adjusted Life Expectancy, HALE)² hasonmása.

Így például a 2000-ben születettek születési kohorszát ütköztették a 2000. évre jellemző, nem- és életkor-specifikus, születéstől 64 éves korig terjedő halandósági rátával. A 20–64 éves, ötesztendőnkénti csoportok mindegyikét kiigazították a kohorsz által az egyes intervallumokban megélt évekkel, valamint a korszecifikus és nemspecifikus funkcionális egészségi állapottal, majd kiszámították a 20 és 64 év között megélt, korrigált évek számát. Az 5–24 éves korosztályoknál kiszámították az oktatás tanulmányi eredményekkel korrigált várható éveinek számát, a kohorszokat ütköztetve a 2000. évre becsült, nem- és életkor-specifikus oktatási teljesítmények rátáival. A becsléseket összegezték, és elosztották a tanulással kiigazított oktatási évek maximálisan lehetséges számával, amihez az általánosnak tekinthető 18 éves felső határt alkalmazták. Az így kapott arányszámokkal kiigazították a 20 és 64 éves életkor között megélt, egészséggel korrigált éveket, így alkotva meg a humán tőke várható alakulásának mérőszámát.

A kapott mutató alapján megállapítható, hogy 2016-ban a humán tőke várható élettartama a vizsgált feltételeknek megfelelően Finnországban volt a leghosszabb 28,4 évvel, míg a legrövidebbnek Nigerben mutatkozott, el sem érve az 1,6 esztendő. Az élen Finnország után Izland, Dánia és Hollandia található 27-27 évvel; az 1990-re számított évek tekintetében az első két ország teljesítménye három, Dániáé és Hollandiáé két-két évvel gyarapodott. A mutató szerint 44 ország elérte a húsz évet, 68 országban értéke

elmaradt a tíz esztendőttől. Magyarország a 34. helyen állt 22 évvel, ami öt esztendővel hosszabb, mint 1990-ben volt. Magyarországot 1990-ben közvetlenül Spanyolország és Belorusszia előzte meg 18-18 évvel; bő negyedszázaddal később Spanyolország a 42. helyre került (húsz évvel), Belorusszia pedig a 22. lett, 23 évvel (akárcsak Szlovénia vagy Németország).

A mutató földrészenkénti bemutatását követően a szerzők befejezőként felhívják a figyelmet a humán tőkének a digitális korban egyre növekvő szerepére, emlékeztetve rá, hogy a Világbank is szorgalmazta egy évente megújítható mutató kidolgozását, s hogy az általuk felállított rangsor akár a hitelminősítő szervezetek számára is támpontot jelenthet döntéseik meghozatalában.

TÁRGYSZAVAK: humán tőke, egészségügy, oktatás, globális mutató

HOLKA LÁSZLÓ

106/2018

Trendek Hollandiában 2017. Társadalom. Jóléti adatok

Trends in the Netherlands 2017. Society. Figures - Well-being. The Hague, 2018, CBS.

URL: <https://longreads.cbs.nl/trends17-eng/society/figures/well-being/>

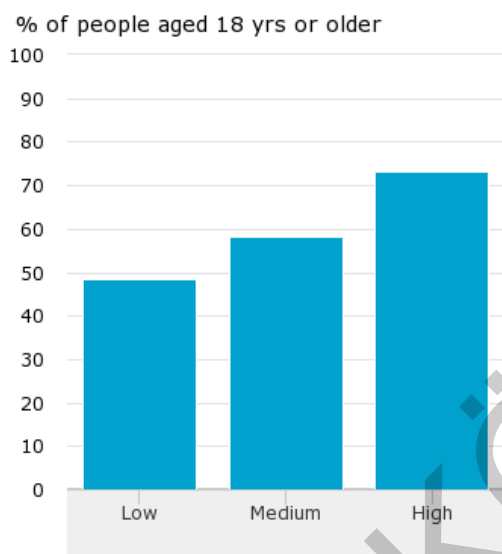
A szubjektív jólét mérőszámai alapján ítélve Hollandia a boldog polgárok országa – ezt mutatják a holland statisztikai hivatal (CBS) adatai. Tíz megkérdezett felnőttkorú közül csaknem kilencen mondták azt, hogy boldognak érzik magukat, s csak elhanyagolható mértékben marad el tőlük az életükkel elégedettek aránya (85,2%). A népesség 88%-a teljesen kielégítőnek tartja lakáshelyzetét, alig valamivel kevesebben rendben lévőnek találják szomszédságukat. Az elégedettség szintje az olyan mutatóknál bizonyult alacsonyabbnak, mint az egészségi állapot (a megkérdezettek 69,4%-a), a pénzügyi helyzet (73,1%), valamint a rendelkezésre álló szabadidő (74,1%). A munkával való elégedettségre azoknál kérdeztek rá, akik legalább heti 12 órát dolgoztak, körükben az elégedettek 85,1%-os részesezésére derült fény.

A magasabb jövedelem természetesen a pénzügyi helyzet kedvezőbb megítélését vonja maga után: a felső jövedelmi kvartilisbe soroltak 86,5%-a elégedett a rendelkezésére álló anyagiakkal, míg az alsó kvartilisbe tartozóknál a hasonlóan vélekedők aránya

² A mutató a várható élettartam számításánál figyelembe veszi a halandósági és a megbetegedési arányszámokat, a várható éveket kiigazítja a nem tökéletes egészségi állapotban leélt évekkel.

mindössze 47,1%. És míg a legfelső jövedelmi negyedben az elégedettek részesedése 2013 és 2016 között csaknem egy százalékponttal nőtt, az alsó kvartilisben enyhe csökkenésük következett be. Az egészségi állapot egyik fontos meghatározója az elhízás; az ezzel sújtottaknál az elégedettség valószínűsége csekély. A súlyosan elhízottaknál ugyanakkor a testi egészségi állapotukat megfelelőnek tartók aránya 47,1%, de mentális helyzetét már 79,1% tartja rendben lévőnek (az „egészséges testűúaknál” a megfelelő mutatók értékei 77,6, illetve 86,3%).

High personal well-being and educational attainment level, 2016

1. ábra: A nagyfokú személyes jóllét és az iskolai végzettség, 2016, a 18 év felettiek százalékában
Az oszlopoknál: alacsony, közepes, magas.

Minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik valaki, annál hajlamosabb az általános elégedettségre. Hasonlóan alakul a társadalmi bizalom foka is: míg a felsőfokúaknál a nagymértékű bizalmat érzők aránya eléri a 85%-t, addig az alacsony végzettségűeknél csak közelíti a 40%-ot.

TÁRGYSZAVAK: jóllét, szubjektív egészségi állapot, Hollandia

HOLKA LÁSZLÓ

107/2018

Miként növelhető a humán tőke, hogyan fokozható hozzájárulása a gazdasági és társadalmi fejlődéshez

Kak uvelicsity cselovecseszkij potencial a jego vklad v razvityije v ekonomicseszkije i polityicseszkije razvityije. Tézisi doklada. Szerk.: Ja. I. Kuz'minova – L. N. Ovcharovoj – L. I. Jakobsona.

Moszkva, 2018, Izdatyelszkij dom Vizszej skoli ekonomiki. 1–64. p.

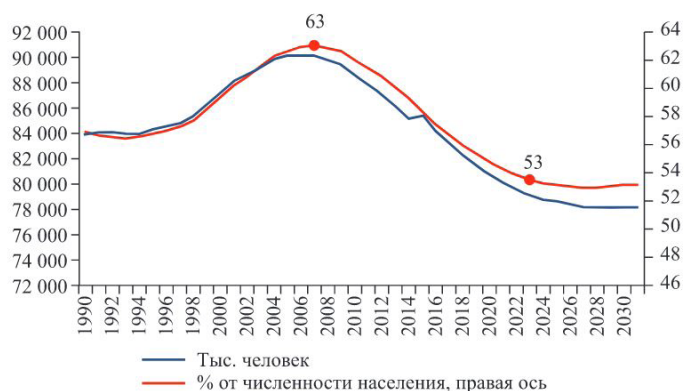
URL: https://www.hse.ru/data/2018/04/09/1164472034/Kak_uvelicsity_chelovecheskij_kapital.pdf

Tézisekben foglalta össze két éves munkája eredményét a moszkvai Gazdasági Főiskola Tudományos Kutatóintézetének az a tizenhét munkatársa, aki részt vett Oroszország 2024-ig szóló (és 2035-ig kitekintő) fejlesztési tervének a Világbank szakértőinek közreműködésével megvalósított kidolgozásában. Megállapításait a fejlesztésről rendezett nemzetközi konferencián mutatták be 2018 áprilisában, és 64 oldalon tette közzé a főiskola. Előjáróban kifejtik, hogy az országos fejlesztési stratégia három egyenrangú és egymással szorosan összefüggő prioritáson nyugszik: a technológiai megújuláson, az emberi tőke fejlesztésén, valamint a modern állam felépítésén.

Oroszországban már több éve a múlté lettek az ezredfordulót követő időszak kedvező feltételei, amelyek az ország számára számos komparatív előnnyel jártak. Jellemzőik között említhető az energiahordozók exportja, magas ára, továbbá a lakosság fizetőképes keresletének növekedése, a munkaképes korú népesség kirívóan magas aránya, az iskolai végzettségi szint rohamos növekedése. A tézisek szerzői felidézik, hogy már két éve rámutattak: az orosz gazdaság komparatív előnyét az emberi tőke jelentheti: az ismeretek, a tudás hasznosítása, az emberek kompetenciáinak kiaknázása, együttműködésük elérése táplálja napjaink vezető gazdasági hatalmainak lendületét. A stratégiai terv megvalósításától áttörést remélnék elérni Oroszország gazdasági és társadalmi fejlődésében.

Az emberi tőke kérdéskörében öt résztanulmány született: elemezték a demográfiai kihívásokat, a munkaerőpiacot jellemző tendenciákat, intézményeket és stratégiai változásokat, a migrációs folyamatokat, az egészségügyi rendszerben elkerülhetetlen változtatásokat, végül az oktatási rendszer átalakítását. Az áprilisi konferencia idejére néhány megfogalmazódott javaslat konkrét intézkedésekben is testet öltött; a tézisek ezek kivonatai. Oroszországban a fejlődés 2000 és 2012

között érvényesülő demográfiai forrásai kimerülőben vannak: a munkaképes korú lakosság arányának csökkenése mellett megkezdődött a népesség öregedése, ami nemcsak a nyugdíjaskorúak számának gyarapodásában nyilvánul meg, hanem a munkaerő életkorának növekedésében is (ami a remélt technológiai áttörés kerékkötője lehet). A születéskor várható élettartam elérte az 1980-as évek végére jellemző értékeket: 2016-ban 71,9 év volt, előzetes számítások szerint pedig 2017-re 72,6 évre emelkedett. A nyugat-európai országokhoz viszonyítva azonban jelentős (9 év) az elmaradás, kiváltképp a munkaképes korú férfiak körében.

1. ábra: A munkaképes korú népesség. Oroszország, 1990–2035
Kék: 1000 fő, piros: a népesség százalékában, jobb oldali tengely.

Az élettartam növelésének útjában többek közt az egészségügyi rendszer egyensúlyzavarai állnak (mint a források elégtelensége, a technológiai elmaradottság, a szakképzett személyzet hiánya). Az egészségügyre fordított állami és magánkiadások tekintetében Oroszország a fejlődő országok színvonalán áll: a bruttó hazai termékhez (GDP) viszonyított együttes arányuk az utóbbi években 5-6% körül alakult (Brazília megfelelő mutatója 8-9, Kínáé 5, Indiáé 4% volt), és jelentősen elmarad a fejlett országokétól (Kanada 10, Németország és Franciaország 11-11%). A vásárlóerő-paritáson egy főre számított egészségügyi kiadások 2015-ben 1414 dollárral voltak egyenértékűek, kissé meghaladva Brazília megfelelő tényezését, és csaknem kétszeresen felülmúlva a kínait, ám a nagy-britannianak mindössze egyharmadával, a németországinak egynegyedével voltak egyenlők.

A fejlett gazdaságokban az egészségügyre fordított források meghaladják a teljes ipari termelés értékének felét. Várható, hogy a gazdaság súlypontjának áthelyeződése az iparról az egészségügyre, oktatásra és a tudományos kutatásra hasonló szerepet fog játszani, mint a XIX. században az agráriumból az iparra történő

áttérés. Az emberi tőke formálásához szükséges ágazatok technológiai és szervezeti átalakítása nélkül előre jelezhető az ország stagnálása. Az oktatásnak az emberi tőke kialakulásában játszott szerepe a humán tőke indexének segítségével mutatható ki, amelynek globális rangsorát a Világgazdasági Fórum (World Economic Forum) 2017. évi áttekintése tartalmazza.¹ Az összesített index szerint Oroszország a világrangsorban a 16. helyet foglalta el; az első, a formális oktatás mutatóit tartalmazó részindexet tekintve pedig a negyedik helyet: az országban teljes körű az általános és szakmai középfokú oktatás. A második alindex a végzettség formális felhasználását méri, az ebben elért 18. hely Oroszország versenyképességére utal. A szerzők figyelmeztetnek: mindkét mutató a XX. századi feltételeket tükrözi. A harmadik, az emberi tőkének a továbbképzések és átképzések révén történő gyarapítását jelző részindexben az ország a 33. helyre szorult, míg a kompetenciák felhasználását mutató negyedik alindex szerinti, 42. hely komoly lemaradásról árulkodik. Miközben a költségek az oktatás minden szintjén emelkednek, akárcsak az egészségügy, Oroszországban az oktatás is jelentős mértékben alulfinanszírozott: az ingyenes és általános képzést nyújtó állami oktatási rendszer költségvetési kiadásai 2015-ben a GDP 3,6%-ának feleltek meg (az Amerikai Egyesült Államok 6,1, az Európai Unió átlagosan csaknem 5%-os arányához képest).

A formális képzés mellett a termelékenység és a gazdaságilag aktív népesség kompetenciáinak alacsony szintű hasznosítása a munkaerőpiac sajátosságaira vezethető vissza: jellegzetessége, hogy a gazdasági válságokra, megrázkódtatásokra az alkalmazotti létszám változatlanul hagyása mellett az orosz gazdaság a reálkeresetek emelkedésével reagál, miközben nő a versenyszférából a költségvetési szektorokba áramlók száma. Az elmúlt évtizedben ráadásul a megszűnő munkahelyek száma folyamatosan meghaladta az új munkahelyeket.

Az életszínvonal mutatói közül az elmúlt négy esztendő folyamán a reáljövedelmek szakadatlan csökkenése figyelhető meg, a „veszteség” 2013-hoz képest 2014 és 2017 között 10,9%-ra rúgott. A Szovjetunió felbomlása óta nem tapasztalt mértékű csökkenés a lakosság fogyasztásának visszafogását okozta. A népesség öregedésének egyik következményeként pedig lényeges mozzanat, hogy a nyugdíjak átlagos

¹ A négy, egyenlő súlyt képviselő részindex összesítéséből származó eredmények: http://reports.weforum.org/global-human-capital-report-2017/?doing_wp_cron=1542450503.3236160278320312500000.

mértéke 2017 novemberében az átlagkereseteknek mindössze 33,4%-ával volt egyenlő. A lakosság fogyasztási szokásainak gyökeres megváltozására utal, hogy míg a posztszovjet időszak egészét tekintve a lakosság reáljövedelme 30%-kal nőtt, a piaci szolgáltatások volumene összehasonlító áron 174%-kal emelkedett. A tézisek utolsó részei a szegénység elleni fellépést és a középosztály kialakulásának és megszilárdulásának esélyeit taglalják.

TÁRGYSZAVAK: humán tőke, demográfia, egészségügy, munkaerőpiac, Oroszország

HOLKA LÁSZLÓ

108/2018

A humán tőke és a humán potenciál a mai Belorussziában

M. N. Bazyleva: L'udskij kapital i l'udskij potencial suczasnoj Biloruszi

Ekonomiceskij Visztnik Universitetu. Vpuszk. 2018. 36/1. sz. 34–46. p.

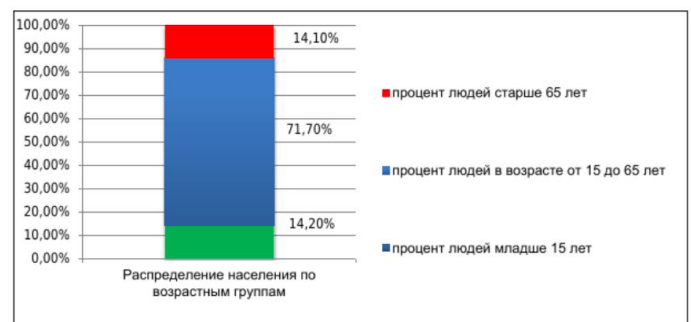
URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/chelovecheskii-kapital-i-chelovecheskii-potencial-sovremennoi-belarusi>

A humán tőkének többféle felfogása különböztethető meg – állapítja meg a szerző, a belorusz közgazdasági egyetem gazdaságpolitikai tanszékének docense. A legtágabb értelmezés szerint nemcsak az emberek termelési képességeit és jövedelem-előállító tulajdonságait, de erkölcsi, pszichológiai vonásait is tartalmazza. A másik véglet szerinti, szűkebb értelmezés az egyének ismereteire, képességeire, motivációira terjed ki, ezek felhalmozott készlete a termelésben érvényesül, így a humán erőforrásokba történő befektetések állnak a középpontjában. A humán potenciál a nem munkaképes korú népességre is kiterjedő fogalom, amely a már kialakult, a létrejöttében szerephez jutó társadalmi-gazdasági feltételekkel együttesen értelmezett humán tőke. A tanulmány célja a humán tőke mennyiségi összetevőinek feltárása, motivációinak, ezen belül főleg az anyagi ösztönzők szerepének a kimutatása. A minőségi összetevők közé sorolja az oktatási, egészségügyi, kulturális szférába történő beruházások alakulásának nyomon követését.

Belorusszia népessége 2017. január 1-jén 9 504 700 főt számlált, egy év alatt hétezer fővel gyarapodott. A népességszám növekedése 2012 óta tart. A teljes

termékenységi arányszám 1,7 volt, ám a halandóság mértéke meghaladja a szaporodását. A vándorlási egyenleg pozitív előjelű, a kétezer főt számláló újonnan érkezettek alapvetően a FÁK országaiból kerülnek ki. A születéskor várható átlagos élettartam 2016 végén a két nemnél együttesen 73,9 év volt. Az életminőség Economist Intelligence Unit által készített, kilenc mutatóból álló indexe szerint a köztársaság a világ 190 országa közül a 100. helyen állt. Az emberi potenciál megfelelő szintjét az egészségügyi rendszer támasztja alá, az ország 639 kórházában és 2341 rendelőintézetében tízezer főre számítva 2017 elején 44,3 orvos dolgozott, ami 4,2%-kal haladja meg az előző évi szintet. Szűk keresztmetszetet az alsóbb szintű egészségügyi személyzet hiánya jelent, s a fejlődés legnagyobb akadálya az alulfinanszírozottság: 2016-ban az egészségügyi kiadások a bruttó hazai termék (GDP) 4,2%-val voltak egyenlők. A népesség szubjektív értékelése azt mutatja, hogy saját egészségi állapotát 2017 elején csak a megkérdezettek 9,6%-a ítélte kedvezőtlennek, 62,8% kielégítőnek tartotta.

A gazdaságilag aktív népesség aránya a lakosságon belül 2013 óta csökken: 63,3-ról 61,4%-ra mérséklődött. Kedvezőtlenül alakul a munkaképeskorúak korösszetétele, a kategóriába kerülők számának folyamatos csökkenését a nyugdíjba vonulók számának emelkedése kíséri. A szerző emlékeztet az ENSZ besorolására, miszerint azok az államok, amelyekben a 65 évesnél idősebbek aránya meghaladja a 7%-ot, öregedő társadalmaként írhatók le: márpedig Belorussziában 2017 elejére a megfelelő korúak részesedése elérte a 14,2%-ot.

1. ábra: A népesség korcsoportok szerinti megoszlása 2016 végén. Oszlop alatt ugyanaz, bal oldalt felülről lefelé: 65 évnél idősebbek; 15 és 65 év közöttiek; 15 évesnél fiatalabbak.

A foglalkoztatottak minőségi jellemzésére áttérve a szerző a statisztikai szolgálat adatai alapján szemügyre veszi a kutatásban és fejlesztésben tevékenyek éves átlagos állományi létszámát, megállapítva, hogy 1990 és 1998 között ez zsugorodott, majd az ezredfordulótól

kezdve növekedésnek indult, és tetőpontját 2012-ben érte el. A 2016 végén kimutatott 26 153 fő közül a műszaki tudományok terén 58,8%, a természettudományos szférában 20,3% dolgozott, társadalomtudományokkal 7,0% foglalkozott, orvostudományokkal 5,3 agráriummal 6,3, humaniorákkal 1,7%. Az oktatásra fordított kiadások konkrét adatainak mellőzésével a szerző megállapítja, hogy a Világbank évente megújított, World Development Indicators adatbázisának tanúsága szerint a világ 153 országa közül Belorusszia a 83. helyet foglalja el, s hogy e tekintetben „összehasonlítható” a világ fejlett államaival, ám az oktatási források GDP-hez viszonyított aránya 2005 óta folyamatosan csökken. Megemlíti, hogy 2008 és 2016 között a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya 23,8-ról 29,4%-ra emelkedett. Az emberi potenciál fejlesztésének lényeges jellemzője a kultúrára, sportra, művészetekre fordított állami költségvetési kiadások nagysága: a fejlett országokban a GDP-hez viszonyított aránya 0,8 és 2,5% között mozog. Belorusszia ebben a tekintetben nem éri el az alsó küszöb értékét, mutatója 0,9% volt a 2016 előtti öt év folyamán.

A lakossági jövedelmek szerkezetén belül a legnagyobb hányadot a keresetek képviselik, 2017-ben súlyuk 62,3%-ra rúgott, a nyugdíjakkal együtt a társadalmi juttatások 26,1%-ot értek el. A kiadásokat illetően a tanulmány megkülönböztetett figyelmet fordít az élelmiszerekre költött összegek arányára. Utal rá, hogy az Amerikai Egyesült Államokban súlyuk a lakossági kiadásokon belül 10%, ellenben a volt Szovjetunió országaiban jóval magasabb: Tádzsikisztánban 60,4%, Ukrajnában 55,2% – Belorussziában pedig 41,4%.

Az áttekintés a munkanélküliség kérdésével ér véget, ebben az adatok forrását a regisztrált állástalanok nyilvántartása képviseli. Ennek alapján megállapítja, hogy a munkanélküliségi ráta 2017 szeptemberében 0,6%-ra rúgott, régióként jelentéktelen eltérésekkel. Miután bemutatja, hogy a munkaügyi központok segítségével a folyamodók 56%-át sikerül elhelyezni, részletezi a betöltetlen álláshelyek és a munkanélküliek száma közötti viszonyt. Ezt követően leszögezi: a rejtett munkanélküliség olyannyira kiterjedt, hogy valós mértékének megállapítására nem annyira a regisztrált állástalanok számai alkalmasak, mint inkább a háztartás-statisztikai felvételek adatai.

TÁRGYSZAVAK: foglalkoztatottság, keresetek, egészségi állapot, oktatás, Belorusszia

HOLKA LÁSZLÓ

109/2018

Állandósult kitérők. Az alulfoglalkoztatottság hosszú távú hatásai a diplomások karrierjére

The Permanent Detour. Underemployment's Long-Term Effects on the Careers of College Graduate Boston, 2018, Strada Institute for the Future of Work – Burning Glass Technologies. 1–47. p.

URL: http://www.stradaeducation.org/wp-content/themes/strada-education/permanent_detour_underemployment_report.pdf

Ha az egyetemről frissen kikerült illető első munkahelyén felkészültségi szintjétől elmaradó feladatokkal kénytelen leszödni, alulfoglalkoztatottnak minősül. Helyzete az alulfoglalkoztatottság látensnek nevezett válfajának felel meg, amely a foglalkoztatottság elégtelenségét fedő, annak „látható” formájától eltérően az alacsonyabb bérezésben, a szakképzettségénél alacsonyabb szintű foglalkoztatottságban, alacsony termelékenységben nyilvánul meg. A jelenségnek az Egyesült Államokban végzett vizsgálatai szerint az ország munkavállalóinak egyharmada alulfoglalkoztatott. Vajon megfelel-e a valóságnak az a végzett egyetemisták számára elhangzó vigasz, miszerint az alulfoglalkoztatottság az ő esetükben csupán átmeneti kitérő? A felsőfokú oktatásban végzettek és a munkaerőpiac közötti kapcsolatok feltárásán és ápolásán fáradozó nonprofit szervezet, a Strada Institute for the Future of Work és a Big Data alkalmazásában jeleskedő Burning Glass Technologies szakértői csapata úgy találta, hogy az a diplomás, aki alulfoglalkoztatottként kezdi, öt-tíz éven keresztül megmarad ebben a helyzetben, s hogy a nőknek erre még nagyobb az esélyeik (kivételt jelentenek ez alól a tudományos, technológiai, mérnöki vagy matematikai végzettségűek, STEM).¹

A vizsgálódáshoz felhasznált információk egy része a Burning Glass adatbázisából származott, amely nyolcszázmillió álláshirdetés kivonatait, valamint nyolcvanmillió életrajzot tartalmaz, anonimizált formában. Az önéletrajzok közül azok kerültek be, amelyek szerzője felsőfokú végzettséggel rendelkezett, és legalább öt éven keresztül dolgozott – ily módon négy millió munkavállaló életútja vált beilleszthetővé a felmérésbe. Emellett merítették az Amerikai Egyesült Államok Munkaügyi Hivatalának O*NET elevezésű adatbázisából, amelyben 903 foglalkozás részletesen leírt adatai találhatóak, a jellemző (keresleti) trendek ismertetésével. A minták

¹ STEM: Science, Technology, Engineering, Mathematics.

alapját a Strada vizsgálatában az első munkahely, majd az ezt követő ötödik, végül a tizedik év végén betöltött állások képviselték. A foglalkozások besorolásának alapja az O*NET kutatási célokra módosított osztályozása szolgált. Felhasználták továbbá a folyamatosan zajló American Community Survey, ACS megfelelő adatait is.

Rövid ismertetés vezet be az amerikai munkaerőpiaci sajátosságaiba. Az új állások jelentős része (amelyek a 2008-as válság elülte óta jöttek létre) nem a hagyományos, teljes munkaidőben végzett tevékenységekből áll; egyre terjed a szerződéseket mellőző, „szabadúszó” jellegű tevékenységek köre; az „alternatív” állások között szaporodnak az egyszeri feladatokra vagy projektekre szerződő megbízások, amelyek során általában digitális piacterek bérlik fel alkalmi munkára az erre vállalkozókat. A tanulmány rámutat, hogy az alulfoglalkoztatottságot vizsgáló korábbi elemzések vagy a Népszámlálási Iroda (Census Bureau) által végzett ACS eredményeire vagy az O*NET adatbázisára támaszkodva próbálták feltárni a helyzetet. Csakhogy egyes szakmák, főleg műszaki téren, sebesebben fejlődnek, gyorsabban változnak meg az általuk igényelt ismeretek és készségek, mint amilyen ütemben a Munkaügyi Hivatal frissíteni tudja adatbázisát. Ráadásul az egyes szakmák megítélése az adott területen dolgozók összességének készségein alapul, akik részesülhettek „házon belüli” felkészítésben vagy jóval korábban tanulták ki a fortélyokat, ezért leírásukban nagy valószínűséggel előfordulhatnak a gyakorlattól elütő torzítások. Példaként említik a reklámgrafikusokat, akikről napjainkban már a kézügyesség mellett inkább a számítógép fölényes kezelését várják el. A munkát kínálóknak ugyanakkor növekvő mértékben hirdetnek meg olyan munkákat diplomásoknak, amelyekhez nem szükséges felsőfokú végzettség.

Az adatok feldolgozásával megállapítható, hogy az első munkahely sorsdöntő: azoknak a diplomásoknak a 87%-a, akik végzés után megfelelő álláshoz jutnak, öt évvel később is végzettségébe vágó feladatköröket lát el, s arányuk tíz évvel később is 91%. Az első munkahelyükön alulfoglalkoztatott helyzetbe került diplomások 40%-a nem tud szabadulni ettől: öt év eltelté után ötször akkora az esélyük, hogy megmaradnak a végzettségüknél alacsonyabb felkészültséget igénylő állásokban, mint akik első elhelyezkedésükkor annak megfelelő helyet találtak, és az alulfoglalkoztatottság még tíz év múltán is kísérti az első munkába állásukkor ilyen helyre kerültek háromnegyedét. A STEM gyűjtőnévvel jelzett szakmák képviselőinek esélye csekély arra, hogy alulfoglalkoztatottként kezdjék a munka-

erőpiacon, s ha ez mégis bekövetkezik, könnyebben találnak felkészültségükhöz illő állást.

Az alulfoglalkoztatottság pénzügyi veszteséggel is jár: a tanulmány becslései szerint az ilyen állásba kerülők évente 10 000 dollárral kevesebb jövedelemre tesznek szert. A nők általában gyakrabban kerülnek alulfoglalkoztatott helyzetbe, első munkahelyükön arányuk 47%, szemben a férfiak 37%-os részesedésével. Szakmák szerinti áttekintésben az első munkahelyen töltött első öt esztendő követően a rendvédelmi, biztonsági, szabadidő-szervezéssel és testedzéssel, valamint a fogyasztói és családi pszichológiával foglalkozók esélyei a legnagyobbak arra, hogy alulfoglalkoztatottak maradnak. Velük szemben a számítógépprogramozók, a természettudományok művelői és a matematikusok könnyebben szabadulnak meg a nem megfelelő munkahelyüktől. Mellettük az átlagtól elmaradó alulfoglalkoztatottsággal rendelkeznek a kommunikációs szakemberek, újságírók, társadalomtudósok és az idegen nyelvek oktatói.

TÁRGYSZAVAK: alulfoglalkoztatottság, első állás, felsőfokú végzettségűek, Amerikai Egyesült Államok

HOLKA LÁSZLÓ

110/2018

A francia munkaerőpiac változása, 2000–2017

Philippe Askenazy: The changing of the French labor market, 2000–2017

IZA World of Labor, 2018. január. 1–12. p.

DOI: [10.15185/izawol.412](https://doi.org/10.15185/izawol.412)

A 2008. évi válságot követő tizedik évben a francia munkaerőpiac látszólag visszatért az ezredforduló körüli állapotához, ám e mögött lényeges átrendeződése húzódik meg. Németország mögött a kontinentális Európa második legnagyobb gazdasága Franciaországé, csakhogy örökletes csapásként magas, 9%-os munkanélküliség sújtja: a makacs jelenséget évtizedek óta az Európai Unió stabilitását fenyegető tényezőként tartják számon. Az ezredfordulón a ráta ugyanilyen értéket mutatott, igaz, ez elmaradt az 1997-es csúcstól, amikor 10,7%-on állt. A tetőpont utáni három esztendő kedvező fejleményei láttán a kormányfő gazdaságpolitikai tanácsadó testülete 2000-ben a teljes foglalkoztatottságra célzó, derülátó jelentést tett közzé: a bizottság akkor úgy ítélte meg, hogy 2005-re a munkanélküliség szintje a tartós gazdasági növekedésnek, az egyre rövidebb munkaidőnek, valamint a baby-boom tagjai

nyugdíjba vonulásának köszönhetően leszorítható lesz 5%-ra. A ráta valóban csökkent, a válságot közvetlenül megelőző időszakban, 2008-ban elérte 1983 óta nem tapasztalt mélypontját, 6,8%-ot. A csökkenés biztató folyamata a növekedés megtorpanása, a rövidített munkaidő bevezetésének lefékeződése, a nyugdíjba vonulók áradatának visszatartása miatt elakadt.

A válság kezelésére hozott költségvetési megszorítások (a kínálati oldalt erősítő gazdaságpolitika, a vállalatokra nehezedő adóterhek mérséklése, a köztisztviselők bérének befagyasztása) révén csökkent a költségvetési hiány; 2010 után a bruttó hazai termék bővülése visszatért a megrázkódtatás előtti szintre, majd 2012 és 2015 között évi 1,6%-ra esett vissza. A munkanélküliségi ráta 2010 és 2016 között 10% fölé kúszott (2015-ben elérve a 10,5%-ot) – a válságkezelés további kedvezőtlen hatásaként a háztartások kiadásai 2012-ben negatív előjelek kaptak. Az állástalanok körében ugyanakkor megugrott a 12 hónapnál hosszabb időn át munkanélküli státusban lévő aránya: napjainkban csaknem minden második állástalan személy egy éve képtelen elhelyezkedni.

Az átrendeződés a feldolgozóipar zsugorodása következtében jelentős területi egyenlenségeket okozott. Bár a munkanélküliség 2008 és 2017 között minden munkaalkalmat kínáló övezetben megemelkedett (Párizsban 1,6 százalékponttal), a munkaerő mobilitását gátolják az ezekben a körzetekben meglódult ingatlanárak (a fővárosban egyharmaddal nőttek 2008-hoz képest). Jelentős változást hozott a nők, közöttük is a felsőfokú végzettséggel rendelkezők tömeges megjelenése a munkaerőpiacon, módosítva a munkaerő összetételét. A munkaképes korú (25–64 esztendő) korosztályokon belül az ezredforduló óta folyamatosan nőtt a felsőfokú végzettségűek aránya, a kezdeti 25-ről 2016-ra 39%-ra emelkedett. Ezzel párhuzamosan csökkent az alacsonyabb végzettségűek részesedése, 2005 óta a munkaerőpiacon a közepesnél alacsonyabb végzettségűek száma elmarad a felsőfokú végzettséget szerettekétől.

Az elmúlt másfél évtizedben a munkajogi előírások egyszerűbbekké váltak, elterjedtek a digitális álláshirdetések, s ennek következtében megugrott a megbízási szerződések népszerűsége. Az újonnan szerződött száma ma már meghaladja az állományba vett alkalmazottakét; a szállodák és éttermek negyedévről negyedévre annyi dolgozót vesznek fel, ahány tagú állandó személyzettel rendelkeznek.

A jelenséget felerősíti a törekvés, hogy a hosszabb távú munkaszerződéseket az igények mielőbbi követése érdekében minél rövidebb távra, lehetőleg egy hétre

szóló megállapodásokkal váltsák fel. Manapság a rövid időre kötött szerződéseknek csupán egyötöde szól egy hónapra vagy annál hosszabb időre – 2000-ben még kétötödük volt ilyen. Következésképpen fiatal, kevésbé képzett munkások egymilliós serege „ingázik” a munkanélküliség, az állások, majd ismét a munkanélküliség között, ami az alulfoglalkoztatottság új válfaját testesíti meg.

A szerződések egyre rövidebb időszakokra történő felszabdalása megkurtítja az éves kereseteket a bérjvédelmekkel rendelkezők alsó decilisében, ilyen jellegű bevételeik ma már nem érik el a szegénységi küszöböt.

TÁRGYSZAVAK: oktatás, munkanélküliség, egyenlőtlenség, Franciaország

HOLKA LÁSZLÓ

111/2018

A munkanélküliség vizsgálatának interszekcionális megközelítése

Hana Hašková – Alena Křížková – Kristýna Pospíšilová: Intersekcionální přístup ke zkoumání nezaměstnanosti *Sociologický Časopis*, 2018. 2. sz. 171–197. p.

DOI: [10.13060/00380288.2018.54.2.398](https://doi.org/10.13060/00380288.2018.54.2.398)

A különböző társadalmi egyenlőtlenségek metszéspontján elhelyezkedő egyének sorsára az egyes egyenlőtlenségi mutatók együttesen hatnak. Összefogott vizsgálatukkal feltárulhat, mely tényezők jelentenek előnyt és mely összetevők járnak hátránnyal. Kiderülhet, hogy két, korábban külön-külön tanulmányozott változó együttes hatása a megszokottól eltérő eredménnyel járhat. Szemléltető példaként az utak és a közlekedés hasonlatát szokás felhozni, ahol az utak az egyenlőtlenségeket jelképezik (nők-férfiak, faj-etnicitás, osztályok). A kirekesztettek ezeknek az utaknak a kereszteződésében állnak, ahol két vagy akár több egyenlőtlenségi mutató metszi egymást. A kereszteződésekben magas a balesetek előfordulásának lehetősége – vagyis az egyenlőtlenségek összeadódhatnak, megsokszorozódhatnak.

Míg tehát a hagyományos elemzések a változókat egymástól függetlenül szemlélik, addig az interszekcionális, avagy multiplikatív módszerrel végzett vizsgálatok célja, hogy a változókat egymásra gyakorolt hatásukban értékelve felfejtsék, hogy az egyenlőtlenségek egy bizonyos fajtája az egyenlőtlenségek más forrásaival együttesen a vizsgált jelenséggel milyen összefüggésben áll – esetleg tompítja vagy éppen ellentétesre fordítja végső eredményét.

A szerzők a munkanélküliség esélyeinek valószínűségén keresztül törekedtek tisztázni a módszer alkalmazásának célszerűségét, tanulmányukban ezért a bináris logisztikus regresszióval felállított additív modelleket kiegészítették az egyes alcsoportok viszonyát kimutató interakciós változataikkal.

Előjáróban szakirodalmi utalásokkal leszögezik, hogy az empirikus felmérések tanúságai szerint a munkanélküliségre ható tényezők miként azonosíthatók. Előfordulnak közöttük egyéni (nem, életkor, etnikum, iskolai végzettség). Vannak az életmód átmeneteivel összefüggő tényezők (átmenet a gazdasági aktivitásból az inaktív helyzetbe és megfordítva). Nem kevésbé lényegesek a strukturális összetevők (a munkanélküliség regionális eltérései, a helyi munkaerőpiac sajátosságai). A kedvezőtlen vonások halmozódása természetesen növeli a munkanélküliség esélyét, bizonyos kombinációk különösen veszélyesek (kiskorú gyermeküket egyedül nevelő anyák) – ám meglehet, a jelenség más fénytörésbe kerül, ha az egyes tényezők egymással való kölcsönhatásukban vizsgáljuk.

Az elvégzett tanulmányozás kiindulópontjaként a SILC, a jövedelmekre és életkörülményekre vonatkozó uniós felméréssorozat 2007., 2010. és 2013. évi (tehát a válságot megelőző, a válság alatti és az azt követő esztendő) eredményei szolgáltak, a vizsgálatba 22 353 gazdaságilag aktív, 16 és 65 év közötti személy adatai kerültek be. A változókat egymástól elszigetelten kezelő bináris logisztikai regresszió additív modelljén elvégzett vizsgálat szerint a férfiakkal szemben a nők esélye a munkanélküliségre 1,4-szeresen (40%-kal) nagyobb; a középfokú végzettségű válaszadóké a diplomásokkal szemben 4,3-szer nagyobb; a manuális munkát végzőké 2,6-szer haladja meg a nem fizikai foglalkozásúakét; a rossz egészségi állapotban lévőké 2,8-szeresen az egészségesekét. A középkorúakhoz (36 és 45 év közöttiekhez) képest a 45–55 évesek ötszörte, az 56–65 esztendősek tizenötszörte nagyobb eséllyel válhatnak munkanélküliekké. Prága és Közép-Csehország lakosai között elhanyagolható a különbség, míg az ország többi régiójában lakók mind kedvezőtlenebb helyzetben vannak. Az egyedülállók (elváltak és megözvegyültek) 1,7-szer, (illetve 1,6-szer) esélyesebbek az állástalanságra. A munkahelyi gyakorlatban eltöltött minden egyes éve enyhén csökkenti az esélyeket.

Az additív modell nemek alapján tagolt, illetve a gyermek megléte szerinti eredményei azt mutatják, hogy a nők a férfiakénál nagyobb eséllyel válnak munkanélkülivé, s hogy a gyermekesek helyzete még rosszabb. Ezzel szemben a kettős interakcióval végzett

vizsgálatból, ahol az apák képviselték a referenciakategóriát, az derült ki, hogy az azonos korú, gyermektelen férfiak esélyei az állástalanságra 1,6-szeresen haladják meg a gyermekesekét, s a gyermektelen nők esélyei 1,9-szeresen múlják felül az anyákéit. A nőknél a 3–8 éves gyermek növeli a munkanélküliség kilátásait, viszont a férfiaknál csökkenti.

A következő lépésben a nem és a gyermek mellé a munka jellegével vizsgált interakciót is felvették. Az eredmények azt mutatják, hogy a legnagyobb esélyeik a munkanélküliségre a fizikai munkát végző anyáknak vannak: a szellemi munkát végző apák esélyeit ők 36-szorosan haladják meg. Miután a szerzők rámutatnak következtetések gyakorlati jelentőségére a szakpolitikák formálásában, összefoglalják, miben látják a kvantitatív interszekcionális megközelítés lehetséges hozzájárulását az egyenlőtlenségek vizsgálatához, illetve utalnak korlátaira.

TÁRGYSZAVAK: munkanélküliség, társadalmi nemek, interakciós vizsgálat

HOLKA LÁSZLÓ

112/2018

Globális helyzetjelentés az alkoholról és az egészségről, 2018

Global status report on alcohol and health, 2018
Geneva, 2018, World Health Organization. 1–450. p.
URL: <http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/274603/9789241565639-eng.pdf?ua=1>

A világ 15 évesnél idősebb népességének egy főre jutó, teljes, tiszta szeszben mért alkoholfogyasztása 2005 és 2010 között 5,5 literről 6,4 literre emelkedett, s ugyanennyi maradt 2016-ban is (ami napi 13,9 gramm tiszta szesznek felel meg); a mutató tekintetében az európai térség áll az első helyen – állapítja meg az Egészségügyi Világszervezet (WHO) rendszeresen közzétett beszámolója az alkohol és az egészség viszonyáról. És míg 2005 és 2016 között Afrika, Amerika és a Kelet-Mediterraneum országaiban az egy főre eső fogyasztás változatlan szinten maradt, addig az európai régió országaiban 12,3 literről 9,8 literre mérséklődött.¹ Az átlag mögötti

¹ A WHO regionális csoportosítása követi a Világbank felosztását. Az európai régió kiterjed az összes volt szovjet köztársaságra és Izraelre; a Kelet-Mediterraneum a Földközi-tenger déli partján fekvő államokat és Marokkót fedi, továbbá az öböl menti emírségeket, Szaúd-Arábiát, Jement, Szomáliát, de még Iránt és Afganisztánt is.

eltérések besorolásbeli magyarázata, hogy a jelentés az alkoholfogyasztásban háromféle esetet különböztet meg: absztinenseket, korábbi ivókat (akik a felvételek előtti 12 hónap folyamán egyáltalán nem fogyasztottak alkoholt), és „gyakorló” alkoholfogyasztókat. Az alkoholfogyasztástól teljes mértékben tartózkodók aránya a korcsoportban világszerte 57% (az európai régióban 23,5%), a korábbi fogyasztóké 12,5% (16,6%). Ugyanakkor a teljes szeszfogyasztás a regisztrált, illetve a nem regisztrált alkohol élvezetét fedi: statisztikailag nem megragadható, mert az állami ellenőrzést elkerülő módon előállított termékek fogyasztását jelenti. Becslések szerint ezek adják a teljes világfogyasztás egynegyedét, részesedésük kiemelkedően magas Délkelet-Ázsia és a Kelet-Mediterraneum országaiban (45,4, illetve 70,5%).

A regisztrált alkoholos italok közül az égetett szeszfajták a legkelendőbbek: arányuk a világ alkoholfogyasztásából 44,8%-ra rúg. A második helyen a sör áll, 34,3%-kal, míg a bor a harmadik helyre szorult (11,7%). A sorrendben 2010 óta jelentéktelen elmozdulások következtek be. A legnagyobb változást Európában észlelték, ahol az égetett szesz 3%-os visszaszorulása mellett fellendült a sör és a bor fogyasztása. Az alkalmankénti komoly italfogyasztás (heavy episodic drinking, HED), „rohamivás” gyakorisága, amikor az érintett havonta legalább egyszer 60 gramm tiszta szesznek megfelelő italt vesz magához, a teljes népességen belül 2000 óta globálisan 22,6-ről 2016-ra 18,2%-ra mérséklődött, de igen jelentős maradt Kelet-Európában és Afrika szubszaharai országaiban.

A serdülőkorúaknak, vagyis a 15–19 éveseknek az egynegyede gyakorló alkoholfogyasztó, ami 155 millió főt jelent; a szesz italokkal megbarátkozott fiatalok aránya szembeszökően magas az európai és az amerikai régióban (43,8, illetve 38,2%). Iskolákban végzett felmérések tanúsága szerint első alkalommal már 15 éves koruk előtt nyúltak pohárhoz. A rohamivás előfordulása a 15–19 esztendőskörében ritkább, mint a teljes népességen belül, gyakorisága a 20–24 éves korosztálynál a legmagasabb, s inkább a férfiakra jellemző.

Az egyes országok gazdasági jóléte szorosan kötődik az alkoholfogyasztáshoz. Előrejelzések szerint várható, hogy 2025-ig Amerikában és Délkelet Ázsiában nőni fog a szesz italok fogyasztása a 15 évesnél idősebb népesség körében. Nem tűnik valószínűnek, hogy a folyamat ellensúlyozza a többi térség fogyasztásának csökkenése, következésképpen 2020-ra az egy főre jutó éves fogyasztás elérheti a 6,6 litert, 2025-re pedig 7 literre emelkedhet.

Az alkoholfogyasztás térségbeli eltéréseit többféle tényező bonyolult kölcsönhatása okozza; szerepelnek közöttük társadalmi-demográfiai, gazdasági fejlettségbeli eltérések csakúgy, mint a vallási és kulturális normák különbségei, s az eredmény szempontjából nem közömbösek az előszeretettel fogyasztott szeszféleségek sem. Így például a Kelet-Mediterraneum térségében az előző 12 hónapban a népességnek mindössze 2,9%-a fogyasztott alkoholt, így a világ 15 évesnél idősebb népességének 8%-át adó régió részesedése a világfogyasztásból csupán 0,7%. Ezzel szemben az európai térség, ahol a földkerekség 15 évesnél korosabb lakóinak 13,7%-a él, a teljes fogyasztásnak több, mint egyötödét mondhatja magáénak.

Az ártalmakat okozó alkoholfogyasztás 2016-ban világszerte hárommillió halálesethez vezetett (ebből 2,3 millió férfit sújtott); ez az összes halálozás 5,3%-a. A túlzott alkoholfogyasztásból származó halandóság magasabb, mint ami a tuberkulózisból vagy a HIV-AIDS-ből fakad. Az alkohollal összefüggő halálesetek 28,7%-a sérülésekből eredt, 21,3%-a emésztőrendszeri, 19%-a szív- és érrendszeri megbetegedésekből, 12,9%-a fertőző betegségekből.

A jelentés készítői felhívják a figyelmet: áttekintésük szorosan illeszkedik az ENSZ 2030-ig terjedő, fenntartható fejlődési célokat megfogalmazó programjához, annak egészségügyi részeihez. A program ugyanis súlyt fektet az anyák és a gyermekek egészségére, a fertőző megbetegedések megelőzésére. Ezen túlmenően az alkohol termelése és fogyasztása szorosan kapcsolódik a program számos pontjához. Az összeállítás szerzői szerint az alkohol felnagyítja az országokon belüli és az országok közötti egyenlőtlenségeket: „Adott alkoholmennyiség elfogyasztása ártalmasabb a szegény italozók és családjuk számára, mint a tehetősebbek számára”. Veszélyforrást jelent, hogy az érintettek az alkoholt sokszor más pszichoaktív szerekkel együtt viszik be szervezetükbe, ami nem utolsósorban a közúti közlekedés biztonságára nézve is kockázatos.

A WHO 478 oldalas összeállítása bő teret szentel az alkohollal kapcsolatos szakpolitikák ismertetésének. A törzsszöveget követően régiónkénti csoportosításban táblázatokból és grafikonokból álló országismertetések sorakoznak. A függelékek az alkoholfogyasztás táblázatos bemutatásán kívül a fogyasztás egészségügyi következményeit (mortalitás, morbiditás), valamint a szakpolitikák bemutatását tartalmazzák. Az országismertetések a függelékek sorrendjében tagolva rajzolnak képet az egyes országokról. A három főbb egyes (regisztrált) italfajta fogyasztásának megoszlását a legkönnyeb-

ben befogadható módon kördiagramok szemléltetik. Magyarországon a sör, a bor és az égetett szeszes italok fogyasztása szinte egyenletes eloszlású (a sör 36%-os fölényével) – eltérően Izraeltól, ahol a sör 54, az égetett szeszes italok 41%-os arányát jegyezték fel. Meglepetést nem okoz Csehország és Németország sörfogyasztásának 54, illetve 53%-os aránya. Miként az sem, hogy Olaszországban és Franciaországban a bor az uralkodó szeszes ital (65 és 59 %-kal) – igaz, fogyasztásuk mindkét országban az 1961. évinek csaknem az egyharmadára esett vissza. Magyarországon ebben az időszakban az alkohol fogyasztása a hetvenes évek végétől (a bor kivételével) két évtizeden keresztül megugrott, 2016-ban enyhén meghaladta az 1961. évi szintet. A világszervezet – Csehországtól, Franciaországtól, Izraeltól, Németországtól és Olaszországtól eltérően –, Magyarország esetében nem tud írásba foglalni, átfogó nemzeti alkoholelles szakpolitikai intézkedésekről; a 18 éven aluliaknak történő árusítás tilalmát regisztrálja.

TÁRGYSZAVAK: alkoholfogyasztás, egészségi állapot, WHO

HOLKA LÁSZLÓ

113/2018

Egészségi állapotbeli, élettartambeli és jóléti egyenlőtlenségek az amerikai idősök körében

Ray Miller – Neha Baioliya: Health, Longevity, and Welfare Inequality of Elderly. Program on the Global Demography of Aging at Harvard University *Working Papers Series*, 2018. május, 1–33. p.

URL: https://cdn1.sph.harvard.edu/wp-content/uploads/sites/1288/2012/11/159_Health-Longevity-and-Welfare-Inequality-of-the-Elderly.pdf

Az egyenlőtlenség iránt mind a kutatók, mind a döntéshozók nagy érdeklődést mutatnak, leginkább annak méltányossági és potenciális következményeivel összefüggésben. A különbségek mérésére gyakran a jövedelem és a fogyasztás adatait használják fel, ami viszont nem alkalmas a szociális jólét¹ egyenlőtlenségeinek feltárására. A szabadidő-felhasználás, az egészségi állapot, a társadalmi kölcsönhatások, a politikai és a természeti környezet és más tényezők szorosan kapcsolódnak a jóléthez. Erős szocioökonómiai hatások is befolyásolják a jólétet, mint például a várható élettartam.

E tanulmány elemzi az egyéni jóllét megoszlását, összehasonlítva a várható élettartam egyedenkénti értékeit egy-egy adott életkorban. A felsorolt tényezők mindegyikét számba véve jutnak a szerzők a jólétnek egy teljesebb mértékéhez, ami jobban kifejezi a jóléti egyenlőtlenségeket, mint önmagában a fogyasztás vagy a várható élettartam.

A tanulmány vizsgálja a 60 évesek jóléti megoszlását. Az adatok a Michigani Egyetemnek az amerikai Egészségi állapot és nyugdíjazás vizsgálat (Health and Retirement Study, HRS)) elnevezésű, 1992 és 2014 között kétévenként, mintegy húszezer főn végzett felméréseinek megfelelő hullámaiból származnak. A fogyasztásra vonatkozó információkat ennek a felmérésnek a kiegészítéseként 2001-től ugyanezen a mintán belül, körülbelül ötezer főn végzett, Fogyasztási és tevékenységi felvétel (Consumption and Activities Mail Survey, CAMS) nevű felvételtől merítették.²

Az egyik fő kérdés az, hogy mennyivel élnek tovább a 60 évesek közül azok, akiknek megadatik a jólét, azokhoz képest, akiknél ez hiányzik. Az is érdekli a Harvard Egyetem kutatóit, hogy a jóléti különbségek kialakulására milyen hatással vannak a fogyasztásban, a szabadidő eltöltésében és az egészségi állapotban mérhető eltérések. A dolgozat arra is választ kíván adni, hogy az idősök jóléte és annak eltérései hogyan változtak meg az utóbbi évtizedekben. Az elmúlt harminc évben a jövedelem és a fogyasztás egyenlőtlenségei növekedtek az Egyesült Államokban, de ennek az egyének jólétére gyakorolt megoszlásáról nincsenek megbízható információk. A növekvő gazdasági egyenlőtlenségek fokozhatják a jóléti eltéréseket, de a közegészségügy fejlődése és az egészségügy méltányosabbá válása mérsékelheti őket. Ennek ellenkezője is igaz lehet, ha az egészségi állapotbeli előnyök aránytalan mértékben csoportosulnak át a gazdagok irányába, olyan egyenlőtlenségeket indukálva a jólétben, amit önmagukban a gazdasági okok nem hoznának létre. Az egészségi állapotbeli eltérések hatással vannak a jóléti egyenlőtlenségekre, különösen az idősök körében, ahol a legtöbb egészségi probléma felhalmozódik. Közismert, hogy szélesedik az eltérés a várható élettartamban, ugyanakkor növekszik a halandóság eltérése a különböző szocioökonómiai csoportba tartozók között. A kutatást az amerikai népesség gyors öregedése is motiválta, mivel 2050-re a 65 évesek és idősebbek aránya meghaladja majd a lakosság 20%-át.

¹ A jólét az egyén anyagi (gazdasági, jövedelmi) helyzetének mértékét, míg a jólét életének lelki (egészségi állapotbeli, táplálkozásbeli, életmódbeli stb.) aspektusát fejezi ki.

² https://hrs.isr.umich.edu/about?_ga=2.26236093.1235863863.1545207902-1415679952.1545207902.

A legfontosabb eredmények a következők:

1. A jóléti egyenlőtlenség Gini-együtthatójának értéke 0,66 az 1931–1941 években születettekénél, amelyben a megoszlás 90. percentilisének értéke 23-szor nagyobb, mint a 10. percentilisé.
2. Az egészségi állapot különbségeinek fontos következményei vannak az idősök jólétének megoszlására. Jelentős a relatív jólét alulbecslése a megoszlás felső részén lévőkénél és felülbecsült az annak alján elhelyezkedőkénél. Pozitív korreláció mérhető az egészségi állapot, a fogyasztás és a halandóság között.
3. A legnagyobb egyenlőtlenségek sorrendben az egészségi állapotban, a halandóságban és a fogyasztásban mérhetők. A szabadidő eltöltésének ebben viszonylag kicsi a szerepe.
4. Az elmúlt évtizedekben növekedett az idősök kohorszainak egymás közötti egyenlőtlensége a fogyasztásban, az egészségi állapotban és a halandóságban. A 2002 és 2007 között 60. életévüket betöltőknél 9%-kal nőtt a Gini-együttható értéke és 22%-kal azok esetében, akik csak 2008 és 2014 között lettek 60 évesek, azokhoz képest, akik 1992 és 2001 közötti években ünnepelték 60. születésnapjukat.
5. Az életciklus-módszerrel számított eredmények nagyban alábecsülik a jóléti egyenlőtlenségeket.

Az eredmények legfontosabb következtetése, hogy a jövedelem és a fogyasztás alábecsüli a 60 évesek aggregált jóléti egyenlőtlenségeit. Az egészségi állapot és a fogyasztás közötti kapcsolat azt jelzi, hogy a magas fogyasztás jobb egészségi állapotot és hosszabb életet eredményez. Megállapították, hogy az időskorúak szociális biztonsági hálójának megerősödése ellenére a gazdasági egyenlőtlenségek fokozódnak a „gazdasági előnyök és hátrányok” egy életen át tartó felhalmozódása miatt. Egy másik kutatás arról számolt be, hogy a jövedelemegyenlőtlenség elmúlt három évtizedbeli növekedése az idősök körében kisebb ütemű volt, mint a fiatalabbaknál, az időskori szociális háló működésével összefüggésben.

A tanulmány öt korcsoportot vizsgált. A kiinduló kohorszot az 1931–1941 években született személyek adták. A két, időben ezt megelőző kohorsz tagjai az 1924 előtt születettek, illetve a „válság gyermekei”, 1924 és 1930 között. A „háború gyermekei” (1942–1947) és a „baby-boom” (1948–1959) fiai-lányai alkotják a negyedik, illetve ötödik kohorszot. A mintában azokat definiálták nyugdíjasnak, akik kevesebb, mint 500 órát dolgoztak a megelőző évben.

A megbetegedések mérésére nyolc (orvos által diagnosztizált) betegséget különböztettek meg.

Mérték a mindennapi életben végzett tevékenységek nehézségeit is, mint például a lakáson belüli mozgás, a fürdés és az öltözködés gondjait. A szubjektív egészségi állapot felvételére is sor került egy ötpontos skálán nagyon rossz (1) és kitűnő (5) közötti fokozatok besorolásával.

A fogyasztási adatokat a CAMS adatbázisából vették át a 2001 és 2011 közötti évekre vonatkozóan.

A mintába az 1960 előtt születettek kerülhettek be. Így 35 889 személy és 216 625 megfigyelés adatait elemezték. Az öt kohorsz közül a legidősebbek átlagos életkora 81,6 év volt, majd rendre: 75,0, 64,4, 59,6 és 56,0 év. A magas vérnyomásúak aránya a legidősebbektől (54,3%) haladva a legfiatalabbak felé (42,9%) csökken, a diabéteszeseké enyhén emelkedik (14,7-ről 16,1%-ra). A rákos megbetegedések gyakorisága 17,4-ről 7,4%-ra csökken, még jobban a szívbetegké (35,9-ről 12,8%-ra), de a pszichiátriai megbetegedéseké emelkedik (11,5-ről 18,9%-ra).

Az életciklus-dinamika becslésében és szimulációjában vizsgálták a különböző betegségek kapcsolatát a szubjektív egészséggel, a fogyasztással, valamint a halandóság és a nyugdíjazás esélyhányadosával. A szívbetegségnek erős negatív hatása van a szubjektív egészségi állapotra, ami növeli a nyugdíjazás és a halálozás valószínűségét és csökkenti a fogyasztást. A sztrók független a szubjektív egészségi állapottól.

A szimulációs minta csak a legifjabb három kohorsz adatait tartalmazta. 6544 főt a kezdeti (1931–1941-ben születettek) korcsoportból, akik 1992 és 2001 között érték el a 60. életévet, 2547 személyt a „háborús gyermekekből” (2002–2007), és 3437 főt a „baby-boom” öregjeiből (2008–214). A három kohorsz összehasonlításából az állapítható meg, hogy egyre betegebbek a 60 éves kort elérő amerikaiak. A magas vérnyomásban szenvedők aránya az 1930-as években születettekénél 40%, míg az 1950-es évtizedben világra jötteknél már 51%-os gyakoriságú e korban. A diabéteszrel együtt élők aránya 12-ről 20%-ra nőtt. A pszichés problémával küzdőké 10-ről 22%-ra emelkedett. Az éves fogyasztás a „baby-boom” gyermekeinél valószínűleg azért csökkent, mert a 2008-as pénzügyi válság éppen az ötvenes éveik második felében érintette őket.

A várható élettartam és az életminőséggel súlyozott várható évek (quality-adjusted life expectancy QUALE) közötti pozitív korreláció is mutatja, hogy a magasabb várható élettartam jobb egészségi állapotot jelez előre. A szerzők számításai szerint azok, akik

60 éves korukban még 29 évre számíthatnak, jó életminőségben megélhetnek akár 25 évet is (85%). Azoknál viszont, akik csak 10 évvel kalkulálhatnak, a jó évek száma 2 és 6 év közöttire (20–60%-ra) prognosztizálható.

Ha a jólétet összetevőire bontjuk (fogyasztás, szabadidő-eltöltés, életminőséggel korrigált várható élettartam) megállapítható, hogy egyenlőtlenségeinek kialakulásában a legerősebb tényező az egészségi állapot és a halandóság, amit a fogyasztásbeli különbségek követnek.

Fontos eredmény, hogy 60 éves korban a legnagyobbak az eltérések, utána a további öregedéssel a különbségek lassú csökkenése következik be. A legnagyobb jólétben élők (10. decilis) halandósága csak 90 éves korban éri el azt a mortalitási szintet, amivel a legrosszabb helyzetben lévőknek (1. decilis) már 70 éves korban szembe kell nézniük.

A Gini-együtthatók értéke e három kohorsznál rendre: 0,667, 0,726 és 0,813.

A vizsgálatot a 70 évesekre is kiterjesztették, hogy összehasonlíthassák a jólét egyenlőtlenségeinek mértékét. Az 1930-as években születetteknél kisebb ez az érték, mint a „háborús gyermekeknél”. A „baby-boom” idején világra jötteknél ezt az összehasonlítást nem tudták elvégezni, mert még nincsenek 70 évesek. A „válság gyermekeinél” (1924–1930) is kisebbek a 70 éves korban mért egyenlőtlenségek, mint az 1930-as évek évjáratainál. A kutatás lehetővé teszi a jóléti egyenlőtlenségek bemutatását a népesség különböző alcsoportjaira (iskolai végzettség, régió, társadalmi nem, rassz) is.

TÁRGYSZAVAK: jólét, egyenlőtlenség, időskorúak, egészségügy

HAJNAL BÉLA

Gazdaság

114/2018

Megoldások a nem teljesítő hitelekre Írorszában, 2010–2018

Sharon Donnery – Trevor Fitzpatrick – Darren Greaney – Fergal McCann – Mícheál O’Keeffe: Resolving Non-Performing Loans in Ireland: 2010–2018

Quarterly Bulletin, 2018. április. 54–70. p.

URL: [https://www.centralbank.ie/docs/default-source/publications/quarterly-bulletins/quarterly-bulletin-signed-articles/resolving-non-performing-loans-in-ireland-2018-\(donnery-fitzpatrick-greaney-mccann-and-o%27keeffe\).pdf?sfvrsn=6](https://www.centralbank.ie/docs/default-source/publications/quarterly-bulletins/quarterly-bulletin-signed-articles/resolving-non-performing-loans-in-ireland-2018-(donnery-fitzpatrick-greaney-mccann-and-o%27keeffe).pdf?sfvrsn=6)

A bankok nem teljesítő kölcsöneinek (Non-Performing Loans – NPLs)¹ állománya 2008 után ugrásszerűen nőtt, különösen a jelzáloggal terhelt ingatlanokra (property-related lending) vonatkozóan. Írország NPL-rátája korábban kezdett nőni, és az arányok is nagyobbak, mint az euróövezet más tagállamainak bankrendszerében. A nemzeti válságkezelés része a feltőkésítés programja (Prudential Capital Assessment Review – PCAR). A kormányzat és az Ír Központi Bank (CBI) beavatkozásai azt eredményezték, hogy a nem teljesítő kölcsönök állományának (NPL) rátája 2013 után csökkenő tendenciájú. (1. ábra)

A szerzők ismertetik az ír kormányzat és központi bank szakpolitikai intézkedéseit, amelyek együttes hatására a kereskedelmi bankok nem teljesítő kölcsöneinek (NPL) rátája 2014-től csökkent. (2. ábra)

A tanulmány megállapítja, hogy a szakpolitika azért támogatta a konszolidációs programot, mert az egyes írországi kereskedelmi bankok önmaguk nem voltak képesek a nem teljesítő kölcsönök (NPL) kezelésére. A megvalósított intézkedéssorozat igazoltan megelőzte a fizetési fegyelem lazulását, a kereskedelmi bankok jelzáloghitelezésének drasztikus csökkenését, illetve a hitelkamatok általános növelését az írországi bankok be nem hajtott, lejárt követeléseivel kapcsolatban.

A kereskedelmi bankok fizetési könnyítésekkel csökkentették a nem teljesítő kölcsön állományát, felhasználva a juttatott költségvetési forrásokat. A lakáshitelezés (elsődleges) jelzálogkölcsönei (Primary Dwelling House (PDH) mortgages) esetén alkalmazott könnyítések eseteinek alakulását a 3. ábra hasonlítja össze.

¹ A kölcsön akkor „nem teljesítő”, ha az adós a lejárt tartozását több mint kilencven napig nem fizeti vissza, vagy teljesen fizetéképtelennek minősül, mielőtt teljesítette a kötelezettségeit.